



## ”Sun työsi, kallis Jeesus, on elonkutsunain”

Pohjois-Amerikan suomalaisten pappien  
vaimot seurakuntien musiikinjohtajina  
1890–1962

Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten siirtolaisten perustamien evankelis-luterilaisien seurakuntien toimintaan kuului runsaasti musiikkia. Kirkoissa veisattiin virsiä yleensä harmonin, joskus urkujen tai pianon säestyksellä. Yleensä pienissäkin seurakunnissa oli oma kuoro, joissakin jopa useita. Uusia hengellisiä laulukirjoja toimitettiin ja niiden lauluja laulettiin pyhäkouluissa, nuorten illoissa, ompeluseuroissa ja muissa kokoontumisissa. Musiikista kantoivat vastuun pääasiassa vapaaehtoiset muusikot, joista monet olivat naisia. Suomessa nainen ei vielä 1900-luvun alkupuoliskolla voinut päästä lukkariksi tai kanttoriksi, mutta samaan aikaan Pohjois-Amerikan suomalaisten siirtolaisten keskuudessa oli tavallista, että kirkkolaulua ja seurakunnan kuoroja johti nainen. Monet näistä naisista olivat pappien vaimoja, joilla oli miehensä työn kautta erityinen asema yhteisössään.

### Tutkimustehtävä ja teoreettinen viitekehys

Tässä artikkelissa selvitän, millainen oli pappien vaimojen yhteiskunnallinen asema amerikan- ja kanadansuomalaisissa yhteisöissä ja miten musiikinjohtajana toimiminen vaikutti siihen. Tarkastelujakso on vuodet 1890–1962, jolloin Yhdysvalloissa ja Kanadassa toimi Suomi-Synodina tunnettu luterilainen kirkko. Lähestyn aihetta erityisesti perehtymällä vuonna 1915 perustetun Pappien Emäntien Sisarusliiton toimintaan ja tarkoitukseen. Liitto toimi verkostona, joka kokosi yhteen hajallaan asuvia pappien vaimoja ja pyrki tukemaan jäseniään heidän erityislaatuisena pitämässään tehtävässä.

Olen valinnut feministisen ja aktivistisen tutkimusotteen. Helposti voisi ajatella, että pappien vaimoja on vaikea pitää feministisestä, varsinkaan aktivistisesta näkökulmasta yhtä kiinnostavina kuin vaikkapa naisten oikeuksien puolesta taistelleita työväenliikkeen lipunkantajanaisia. Pappien vaimot edustivat monella tapaa niitä tahoja, joihin kyseiset taistelijanaiset kohdistivat kritiikkinsä: kirkkoa, ”keskiluokkaa”

ja jokseenkin perinteisiä sukupuoli- ja käyttäytymisrooleja (ks. Lindström 1991: 217–218; Wargelin Brown 1986b: 148–149). Tutkimusaineistoni perusteella on selvää, että useimmat pappien vaimot olivat omaksuneet yhteisönsä patriarkaalisen rakenteen ja sen mukaiset, uskonnolla perustellut sukupuoliroolit, eivätkä pyrkineet muuttamaan niitä. Tästä syystä pyrin välttämään heidän nostamistaan jalustalle tavalla, joka jättäisi huomiotta sen, että kyse oli hyvinkin erilaisista yksittäisistä persoonista, jotka eivät tietenkään olleet ihmisinä täydellisiä.

Aineistoni perusteella pappien vaimoja ei voi kuitenkaan tarkastella vain ahtaan sukupuoliroolin näkökulmasta. Feministisen luennan avulla he näyttävät aktiivisina toimijoina, joilla oli vaikutus naisen aseman muuttumiseen suomalaissiirtolaisten yhteisöissä, ja joiden toiminnasta voi löytää myös ripauksen aktivismia. Kyse on aktivistisesta esilläpito tutkimuksesta, jonka idean mukaisesti tavoitteeni on tuoda esiin yhteiskunnallisesti merkittävä asiakokonaisuus, jota ei ole aiemmin juurikaan käsitelty historiallisessa tutkimuksessa ja joka siksi on vaarassa jäädä huomiotta. Vaikka amerikan- ja kanadansuomalaisia pappien vaimoja ei voikaan pitää sorrettuna ryhmänä, jonka ilmaisuvapautta olisi rajoitettu tai estetty, ovat he kuitenkin hävinneet tai hävitetty historiallisesta keskustelusta. (Suoranta & Ryynänen 2016: 31; ks. myös Rantanen 2018: 74–75.)

Artikkelini edustaa myös elämäntavan tutkimusta, jossa Anne Ollilan (1998: 12) mukaan on olennaista se, ”miten ihmiset jäsentävät omaa elämäänsä ja ympäröivää maailmaa sekä mitä merkityksiä he niille antavat”. Jokainen ihminen kuuluu johonkin yhteisöön, ja yhteisössä toimimisen edellytys on kyseisen yhteisön sääntöjen ja normien omaksuminen, ainakin jossain määrin. Feministisessä musiikin historian tutkimuksessa on korostettu, että kysymykset, jotka koskevat historiankirjoituksen ulkopuolelle jääneitä toimijoita, ovat kompensatorisia. Tarvitaan perustavanlaatuista tiedonhakua, jotta voidaan selvittää, mitä naiset ovat todella tehneet, kokeneet ja saavuttaneet. On kysyttävä, keitä olivat muusikkonaiset ja mikä oli heidän erityinen osuutensa musiikin tekemisessä. (Bowers & Tick 1986: 10.) Näihin kysymyksiin vastaan perehtymällä kattavaan aineistoon, jossa kuuluu myös tutkimieni naisten oma ääni. Pääasiallinen tutkimusmenetelmäni on ollut tämän aineiston kriittinen lähiluku.

Kompensatoristen kysymysten lisäksi tarkastelen naisten yhteiskunnallisen aseman ja heidän musiikillisen toimintansa ja saavutuksensa suhdetta (Bowers & Tick 1986: 11). Pohjois-Amerikkaan muuttaneet suomalaiset edustivat lähes poikkeuksetta työväenluokkaa, koska keski- ja yläluokilla ei ollut syytä lähteä Suomesta tavoittelemaan parempaa elämää. Tämän takia Suomessa tuolloin vallinneita luokkajakoja ja -hierarkioita ei voi soveltaa siirtolaisyhteisöihin. Myöskään Yhdysvaltojen ja Kanadan yhteiskuntaluokkien soveltaminen suomalaisen siirtolaisyhteisön sisäisten

hierarkiasuhteiden arvioimiseen ei ole hedelmällistä keski- ja yläluokan pitkään puuttuessa tästä yhteisöstä. (Lindström 1991: 9.)

Käytänkin amerikan- ja kanadansuomalaisten pappien vaimojen yhteiskunnallisen aseman määrittelemisessä teoreettisena käsitteenä Kaarlo Wirilanderin muotoilemaa sauman käsitettä. Wirilanderin (1974: 98–99) mukaan lukkarit elivät 1700- ja 1800-lukujen Suomessa yhteiskuntaluokkien saumassa. He kuuluivat maaseudun alempiin luokkiin, mutta luku- ja kirjoitustaitoisina sekä tiettyjen tehtäviensä vuoksi nauttivat kuitenkin suurempaa arvostusta muihin oman yhteiskuntaluokkansa ihmisiin nähden. Sivistysporvaristoon, saati papistoon heitä ei kuitenkaan voinut laskea, vaan he jäivät näiden alapuolelle. Samalla tavalla amerikansuomalaisten pappien vaimojen voi katsoa eläneen monella tavalla yhteiskunnallisten hierarkioiden välissä.

Yksittäisten pappien vaimojen tiedetään osallistuneen emansipatoriseen toimintaan raittiusliikkeen parissa (Wargelin Brown 1986a: 29), mutta heidän keskinäisessä kanssakäymisessään Pappien Emäntien Sisarusliitossa ei ole juurikaan merkkejä tällaisesta. On kuitenkin muistettava, että jos amerikan- ja kanadansuomalaisia naisia käsittelevä tutkimus keskittyisi vain niihin yhdistyksiin ja yksittäisiin toimijoihin, joiden voi katsoa suoranaisesti edustaneen emansipaatiopyrkimyksiä, jäisi valtaosa naisista ulkopuolelle. Irma Sulkunen (1991: 35–36, 67–68) on tunnistanut tämän vaaran suomalaisen naisliikkeen tutkimuksessa. Naisasiaa ajaneiden yhdistysten kannatus Suomessa oli pitkään marginaalista, mutta naiset olivat aktiivisesti mukana muissa järjestöissä, myös maanlaajuisissa sukupuolen mukaan eriytymättömissä kansalaisjärjestöissä. Tästä näkökulmasta naisliike aukeaakin laajaksi toiminnaksi, joka koostui eri järjestöistä ja ulottui monille yhteiskunnallisille aloille.

Musiikin historia on perinteisesti kirjoitettu pääasiallisesti eurooppalaisesta, korkeakulttuurisesta ja patriarkaalisesta näkökulmasta. Siirtolaisten arjen musiikin esiin nostaminen herättelee kriittistä tietoisuutta ja vaikuttaa siirtolaishistoriasta tehtäviin tulkintoihin (Rantanen 2018: 87). On tärkeää, että niin suomalaisten siirtolaisten työväenmusiikkia (ks. esim. Rantanen 2020) kuin siirtolaiskirkkojen hengellistä musiikkia sekä naisten toimijuutta niiden saralla nostetaan tällä hetkellä valokeilaan. Sukupuolen moninaisuus on lähtökohtani tutkijana, mutta koska lähdeaineistoni edustaa kauttaaltaan binääristä sukupuolikäsitystä, puhun tässä artikkelissa vain miehistä ja naisista.

## Aikaisempi tutkimus ja tutkimusaineisto

Lukkarin-, urkurin- ja kanttorinvirkojen historiaa ja nykypäivää sekä kirkkomusiikoiden identiteettiä ja ammattikuvaa on Suomessa tutkittu varsin runsaasti. Näistä tutkimuksista kaksi liittyy läheisesti tämän artikkelin aiheeseen. Carita Björkstrand (1999) käsittelee väitöskirjassaan naisen asemaa suomalaisessa musiikkiyhteisössä keskittyen naispuolisten urkureiden, musiikkipedagogien ja solistien koulutusmahdollisuuksiin ja ammatillisiin olosuhteisiin vuosina 1890–1939. Lea Ryynänen-Karjalainen (2002) taas paneutuu naiskanttoreiden koulutus- ja ammattihistoriaan sekä kokemuksiin työstä ja työyhteisöistä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.

Pohjois-Amerikkaan muuttaneita suomalaisnaisia tutkineet historioitsijat eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta mainitse seurakuntien muusikkonaisia eivätkä pappien vaimoja. Varpu Lindström (1991: 181–216) esittelee kanadansuomalaisia naisia laajasti käsittelevässä kirjassaan *Uhmattaret* myös naisten suhdetta kirkkoon ja naisen asemaa siirtolaisten seurakunnissa, mutta seurakuntien musiikki tai pappien vaimot eivät tule mainituiksi. Saijaleena Rantanen (2020) taas keskittyy naisten poliittiseen toimintaan ja sen myötä työväenliikkeen musiikkiin. K. Marianne Wargelin Brown (1986a & 1986b) tuo muiden naisten rinnalla esille myös pappien vaimoja, esitellen esimerkiksi isoäitinsä Thyra Rautalahden yhtenä amerikkansuomalaisuuden ”perustajaäitinä”, mutta musiikki ei kuulu hänen tutkimuksensa piiriin. Wargelin Brownin vanhemmat Kaarina ja Raymond Wargelin (1989: 20) ovat kirjoittaneet Suomi-Synodin ensimmäisten pappien vaimoista artikkelin, jossa käsittelevät lyhyesti myös musiikillista toimintaa.

Pappien vaimojen ja muiden seurakuntien muusikkonaisten puuttuminen aiemmista tutkimuksista on ymmärrettävää, koska kyseisten tutkijoiden tutkimushankkeet eivät ole kohdistuneet erityisesti heihin. Oma kiinnostukseni heitä kohtaan heräsi Yhdysvalloissa arkistoaineistojen äärellä, kun huomasin suomalaisten naisten kantaneen vastuuta seurakuntien musiikista aikana, jolloin se Suomessa oli vielä hyvin harvinaista.

Pääasiallisena aineistonani käytän vuosina 1915–1962 toimineen Pappien Emäntien Sisaruusliiton pöytäkirjoja ja heidän toimittamaansa *Pappien Emäntien Mietteitä* -lehteä. Täydennän tietoja Suomi-Synodin kirkolliskokousten pöytäkirjoilla sekä Suomi-Synodin vuosijulkaisuilla *Kirkollisilla Kalentereilla*. Arkistoaineistot olen käynyt läpi Michiganin Hancockissa sijaitsevassa Finnish American Historical Archive -arkistossa. Tutkimuskirjallisuus koostuu Suomi-Synodin ja muutenkin amerikkaja kanadansuomalaisten historiaa esittelevistä teoksista sekä siirtolaisnaisia käsittelevistä tutkimuksista. Olen hyödyntänyt myös kolmea matrikkelia: Raymond W. Wargelinin *Suomi Synod Ministerium 1876–1962* esittelee kaikki Suomi-Synodissa

sen historian aikana toimineet 208 pappia ja heidän ohessaan jossain määrin myös pappien vaimoja. Werner Nikanderin vuonna 1927 julkaisema *Amerikan suomalaisia* ja vuonna 1949 ilmestynyt *Who's Who Among Finnish-Americans* listasivat amerikkalais-suomalaisen yhteisön keskeisiä tuolloin elossa olevia henkilöitä.

Kun puhun artikkelissa pappiloista, on syytä alleviivata, että kyse ei ollut sellaisista kartanomaisista suurtiloista kuin Suomessa. Suomi-Synodin seurakuntien pappilat olivat tavallisia omakotitaloja, joissa ei ollut piikoja, renkejä tai edes maanviljelystä. Vaikka pappilat olivatkin seurakuntien rakennuttamia työsuhdeasuntoja, niissä oli kyse ennemmin tietynlaisen statuksen ilmaisemisesta suhteessa muihin seurakuntalaisiin kuin esimerkiksi varakkuudesta. Suomalaisten pappiloiden tavoin myös Pohjois-Amerikan pappilat eivät olleet tiukasti yksityisiä koteja, vaan ne muodostuivat monella tapaa seurakunnan toiminnan keskuksiksi (K. Wargelin & R. Wargelin 1989: 17; kuvauksia eri seurakuntien pappiloista löytyy runsaasti eri vuosien *Kirkollisista Kalentereista*).

Artikkeli etenee niin, että annan ensiksi yleiskuvan suomalaisten siirtolaisten kirkollisesta tilanteesta Yhdysvalloissa ja Kanadassa 1800-luvun lopulta lähtien. Sen jälkeen tarkastelen naisten yhteiskunnallista asemaa siirtolaisyhteisössä perehtyen kahteen matrikkeliin, jotka esittelivät amerikkalais-suomalaisen yhteisön keskeisiä jäseniä. Siirryn tämän jälkeen esittelemään pappien vaimoja seurakuntien musiikinjohtajina ja heidän musiikillisia tehtäviään. Pappien Emäntien Sisarusliiton osalta paneudun ensin sen toimintaan ja tarkoitukseen sekä pappien vaimojen käsityksiin omasta yhteiskunnallisesta asemastaan, sitten keskityn vielä erityisesti musiikkiin Sisarusliiton toiminnassa. Wirilanderin yhteiskunnallisen sauman käsitteen pohdinnan kautta etenen yhteenvedon.

## **Naiset seurakuntien muusikkoina Suomessa ja Amerikassa**

Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden aktiivisin vaihe osui 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun, jolloin arviolta yli 350 000 suomalaista lähti Atlantin toiselle puolelle (ks. esim. Kero 1996 & 1997). Kirkollisessa mielessä muuttaminen merkitsi siirtymistä hyvin toisenlaiseen uskonnolliseen kulttuuriin. Suomessa oli vuoden 1923 uskonnonvapauslakiin asti pakko kuulua johonkin rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, joita evankelis-luterilaisen kirkon ohella olivat ortodoksinen kirkko sekä baptisti- ja metodistiseurakunnat. Luterilaiseen kirkkoon kuului vielä 1920-luvun alussa 98 prosenttia Suomen väestöstä, mikä tarkoittaa sitä, että siirtolaiset siirtyivät vahvan valtionkirkon helmasta ja luterilaisesta yhtenäiskulttuurista

uskonnonvapauden ja monikulttuurisuuden ilmapiiriin. Pohjois-Amerikassa kristillisiä tunnustuskuntia oli useita ja ne jakaantuivat vielä eri siirtolaisryhmien omiksi kirkko-organisaatioiksi. Lisäksi oli mahdollisuus olla kuulumatta mihinkään uskonnolliseen yhteisöön.

Pohjois-Amerikkaan muuttaneet suomalaiset siirtolaiset alkoivat perustaa luterilaisia seurakuntia heti 1860-luvulta lähtien. Amerikkalaisen mallin mukaisesti suomalainen luterilaisuus jakautui useiksi kirkko-organisaatioiksi (ks. esim. Kaukonen 2014). Suurin niistä oli Amerikan Suomalainen Evankelis-Luterilainen Kirkko, joka tunnettiin yleisesti nimellä Suomi-Synodi. Tämä sekä Yhdysvalloissa että Kanadassa toiminut kirkkokunta oli olemassa vuodesta 1890 vuoteen 1962, jolloin se yhdistyi eräiden muiden luterilaisten siirtolaiskirkkojen kanssa. (Ks. esim. Heikkinen 1986.)

Jo 1870-luvulla lestadiolaiset alkoivat perustaa omia seurakuntiaan, joita alettiin kutsua apostolis-luterilaisiksi (ks. esim. Kaukonen 2014: 115–117). Sittemmin apostolis-luterilaisuus on jakaantunut useiksi varsin pieniksi ryhmiksi. Osa suomalais-siirtolaisista perusti vuonna 1898 Amerikan-Suomalaisen Evankelis-Lutherilaisen Kansalliskirkon, joka yhdistyi vuonna 1963 Missouri Synodin nimellä tunnettuun konservatiiviseen luterilaiseen kirkkoon (ks. esim. Kaukonen 2014: 121–123). Heti 1900-luvun alkuvuosina suomalaiset siirtolaiset alkoivat perustaa myös kongregationalistisia seurakuntia, jotka organisoituivat Suomalaiseksi Lähetyskirkoksi 1910-luvulla. Monet näistä seurakunnista olivat ikään kuin vapaakirkollisia versioita luterilaisuudesta, joten nekin voidaan nähdä osana suomalaista luterilaisuutta Yhdysvalloissa.

Apostolis-luterilaisten seurakuntien musiikista ei laulukirjojen lisäksi löydy juurikaan aineistoa, mutta vaikuttaa siltä, että naisten mahdollisuudet vastuutehtäviin olivat vähäiset. Sen sijaan sekä Kansalliskirkon että Lähetyskirkon osalta olen löytänyt yksittäisiä viitteitä siitä, että joissakin seurakunnissa musiikista vastasi seurakunnan papin vaimo. Aineistoa näistä naisista on kuitenkin niin vähän, että olen rajannut heidät ulos tästä artikkelista ja keskityn ainoastaan Suomi-Synodin pappien vaimoihin.

Suomi-Synodin seurakunnat olivat pieniä eikä niillä vain harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta ollut palkattuja muusikoita. Kirkkolaulu ja muu musiikki toteutettiin vapaaehtoisvoimin maksaen joskus vain nimellisiä palkkioita vastuunkantajille (esim. FAHA, A-57, ptk:t 1911–1950). On huomionarvoista, että suuri osa näistä vapaaehtoisista lukkareista, urkureista ja kuoronjohtajista oli naisia. Samaan aikaan Suomessa eivät naiset nimittäin juurikaan vastanneet jumalanpalvelusten musiikista. Vuonna 1908 voimaan tullut kirkkolaki avasi kyllä urkurin viran naisille, mutta lukkarin virkaa nainen pystyi hoitamaan vain väliaikaisena sijaisena (Björkstrand 1999: 135–136).

1800-luvun Euroopassa naisille avautui uusia koulutusmahdollisuuksia musiikin alalla, kun useat konservatoriot ottivat myös naisia opiskelijoikseen. Tämän myötä naispuoliset säveltäjät ja solistit suuntautuivat kotien musiikista ja yksityisistä piireistä kohti konserttilavoja ja yhä suurempia teoksia. Vaikka laulu pysyikin esiintyvien naisten pääasiallisena musiikinlajina, alkoi vähitellen heidän joukostaan nousta myös pianisteja ja muita instrumentalisteja. Myös urkureina naisia kuultiin enenevässä määrin. Kaikesta tästä huolimatta naisten työllistyminen musiikin alalla oli edelleen paljon vaikeampaa kuin miesten. (Bowers & Tick 1986: 7–8. Ks. myös Välimäki & Koivisto-Kaasik 2023: 8–12.)

Keskustelu urkurinviran avaamisesta naisille oli saanut Suomessa alkusysäyksensä vuonna 1889, kun kaksi naista oli hakenut Helsingin Vanhankirkon urkurin virkaa. Olga Tavaststjerna oli ajoittain toiminut opettajansa Richard Faltinin sijaisena Nikolainkirkossa ja Ina Durchman tilapäisenä urkurina Saksalaisessa kirkossa. Sukupuolensa vuoksi heitä ei kuitenkaan katsottu kelpoisiksi virkaan eivätkä valitukset Porvoon tuomiokapituliin ja suuriruhtinaskunnan senaattiin muuttaneet tilannetta. (Björkstrand 1999: 132, 155–157.) Uuden lain myötä ensimmäinen vakinaiseen urkurinvirkaan valittu nainen oli Maria Castrén, joka aloitti Uudenkaarlepyyn urkurina jo vuonna 1905, kolme vuotta ennen uuden kirkkolain voimaantuloa. Senaatti myönsi hänelle erivapauden, koska laki oli jo vuosia aiemmin hyväksytty kirkolliskokouksessa, mutta sen täytäntöönpano oli jumittunut yleispoliittisen tilanteen vuoksi. Castrén kuului kuitenkin harvoihin poikkeuksiin, sillä käytännössä naisen mahdollisuus tulla valituksi urkurinvirkaan oli hyvin pieni. (Björkstrand 1999: 142.)

Lukkarin tehtäviä hoitaneista naisista löytyy yksittäisiä esimerkkejä jo 1800-luvun puolelta, mutta siitä huolimatta vakinaista lukkarinvirkaa ei koskaan avattu naisille. Vuonna 1939 lukkarin virkanimike muutettiin kanttoriksi, ja kanttori-urkurin yhdistetty virka avattiin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa naisille vasta vuonna 1963 (Björkstrand 1999: 135, 149). Siinä vaiheessa amerikkansuomalaiset naiset olivat hoitaneet kyseisiä tehtäviä jo seitsemän vuosikymmenen ajan, vaikkakin ilman palkkaa.

## **Naisten yhteiskunnallinen asema suomalaissiirtolaisten keskuudessa**

Naisten yhteiskunnallista asemaa suomalaisten siirtolaisten yhteisössä voi tutkia tarkastelemalla esimerkiksi niitä naisia, jotka ovat päässeet kahteen edellä mainittuun suomalaisen siirtolaisyhteisön keskeisiin elossa olevia henkilöitä esittelevään matrikkeliin. Näistä ensimmäinen on Werner Nikanderin vuonna 1927 julkaisema

*Amerikan Suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja.* Kirjassa esiteltiin yhteensä 917 miestä ja 390 naista, mikä tarkoittaa, että vain noin 30 prosenttia suomalaisyhteisön tuolloin keskeisimmiksi katsotuista henkilöistä oli naisia.

Lähempi tarkastelu osoittaa lisäksi, että miehet pääsivät kirjaan yleensä työnsä ja uransa kautta, kun taas naisten kohdalla syynä oli vapaaehtoistoiminta tai merkittävässä asemassa oleva aviomies. Peräti 182 naista on otettu kirjaan seurakunnissa ja erilaisissa järjestöissä tehdyn vapaaehtoistyön vuoksi, ja 67 naista mainitaan vain aviomiestensä vaimoina ilman mitään ammatillista tai muuhun elämään liittyvää ansiota – kummassakin ryhmässä on useita pappien vaimoja. Yhdeksän naisen kohdalla mainitaan koulutus, mutta ei minkäänlaista työuraa. Ammattinsa ja uransa kautta kirjaan on päässyt siis vain 132 naista, joista suurimman yksittäisen ryhmän muodostavat 37 opettajaa. Muusikkoja on seitsemän, ja johtavassa asemassa voi katsoa olevan vain 11 naista.

Pappien vaimoista musiikinjohtajina on Nikanderin kirjassa muutama maininta: Selma Luttisen kerrotaan toimineen nuorisokuorojen johtajana, Aino Kuusiston urkurina ja Lempi Merijärven urkurina ja kirkkokuorojen johtajana (W. Nikander 1927: 159, 169, 350). Lisäksi mainitaan, että pikakirjurina toiminut Olga Koski oli suorittamassa musiikkikurssia Hancockiin vuonna 1896 perustetussa Suomi-Opistossa (W. Nikander 1927: 120). Hänen aviomiestään ei kuitenkaan ollut vielä vihitty papiksi, joten Koski esitellään oman uransa vuoksi eikä ”pastorin rouvana”.

Johtavassa asemassa olevien naisten ryhmään voisi laskea Suomi-Synodin esimiehen Alfred Haapasen puolison Alma Haapasen, joka toimi Suomi-Opiston Naisosaston johtajattarena vuosina 1903–1908. Tämä tapahtui kuitenkin ennen hänen avioitumistaan. Avioliiton myötä Alma Haapasen listatut ansiot muuttuvat järjestötoiminnaksi kirkon piirissä ja hänenkin tittelinsä on ”pastorin rouva”. (W. Nikander 1927: 51.) Vastaava ilmiö on havaittavissa monien muiden naisten kohdalla: avioituminen tarkoitti yleensä oman uran loppumista, aviomiehen ammatista riippumatta.

Vuonna 1949 julkaistiin kirja nimeltään *Who's Who Among Finnish-Americans*, jonka alaotsikkona oli: ”A Biographical Directory of persons of Finnish descent who have made noteworthy contributions to the pattern of American life”. Kirjan oli toimitannut toimituskunta, jonka jäsenten nimiä ei mainita, mutta koko hankkeen alulle saattaneessa suunnittelutyöryhmässä oli vain miehiä. Lisäksi esipuheessa luetellaan ne henkilöt, jotka ovat tukeneet hanketta lähettämällä tietoja kirjaan otettavista henkilöistä. Tässä pitkässä nimelistassa on mukana sentään yksi nainen. (*Who's Who Among Finnish-Americans* 1949: I.)



Kirjassa esitellään 641 miestä ja 194 naista. Vaikka naisten prosentuaalinen osuus on vähentynyt 23 prosenttiin, paljastaa huolellisempi tarkastelu merkittävän muutoksen naisten yhteiskunnallisessa asemassa. Tähän matrikkeliin ainoatakaan naista ei ole nostettu vain aviomiehensä vaimona, ja pelkästään vapaaehtoistoiminnan vuoksi on mukaan otettu ainoastaan kahdeksan naista. Lähes kaikkien naisten kohdalla mainitaan heidän ammattinsa. Huomio kuitenkin kiinnittyy siihen, että kirjassa mainitut naiset olivat pääasiassa naimattomia ja tuon aikaiseen keskiluokkaisen naisen sukupuolirooliin sopiviksi pidetyissä ammateissa: opettajia oli 72, kulttuuri- ja taidealoja edusti 33 naista, ja sairaanhoitajina tai vastaavissa terveydenhuollon alan tehtävissä työskenteli 30 naista. Vaikka työtä tekevien naisten määrä oli selvästi lisääntynyt, loppui naisen ura edelleen yleensä siihen, kun hän meni naimisiin. Tämän vahvistaa usean naimisissa olevan naisen kohdalla oleva merkintä: ”nykyinen kotirouva ja äiti”.

Lukemalla rinnakkain *Who's Who* -kirjaa ja Wargelinin pappismatrikkeliä huomasin, että pappien vaimoja on nyt esitelty vain neljä, mutta kenenkään kohdalla ei edes mainita heidän olevan naimisissa papin kanssa. Näyttää siltä, että ansioituminen omassa seurakunnassa ei yksin riittänyt kirjaan pääsemiseksi, vaan kaikkien kohdalla nostettiin esiin myös muita ansioita. Aino Lilja Halkolasta käytetään kyllä ilmaisua ”social & church worker” ja niin hänen koulutuksensa kuin toimintansa omien seurakuntien ja Suomi-Synodin kokonaiskirkon tasolla listataan. Lisäksi kerrotaan hänen olleen kirjoittaja ja runoilija, jonka tekstejä on julkaistu sanoma- ja aikakauslehdissä ja kirjoissa. Hänet mainitaan myös laulujen kirjoittajana, jonka tuotantoon kuuluu Suomi-opiston marssilaulun sanat. Tämä on ainoa maininta hänen musiikillisesta toiminnastaan, joka kuitenkin oli laajempaa. (*Who's Who Among Finnish-Americans* 1949: 30.)

Hanna Hillilä ja hänen miniänsä Esther Hillila esitellään opettajina. Kummankin kohdalla on huolellinen listaus heidän koulutuksestaan. Estherillä mainitaan olleen useita kirkollisia opetus- ja johtotehtäviä. Hannan kohdalla taas mainitaan kuuden vuoden mittainen opettajan työkokemus, jonka jälkeen listataan erilaisia kirkollisia vapaaehtoistehtäviä. Musiikki huomioidaan myös, sillä hänen mainitaan olevan urkuri ja lapsikuorojen johtaja. (*Who's Who Among Finnish-Americans* 1949: 39.) Myös Kaarina Wargelin esitellään nimenomaan opettajana, jolla on monipuolinen koulutus ja kokemusta opettamisesta. Lisäksi kerrotaan hänen olevan urkuri ja kuoronjohtaja sekä Suomi-Synodin pyhäkoululehden *The Messenger* toimittaja. (*Who's Who Among Finnish-Americans* 1949: 167.)

## **Pappien vaimot seurakuntien musiikinjohtajina**

Kuten edellä on tullut ilmi, pappien vaimojen mahdollinen oma työura päättyi yleensä avioitumiseen. Sen jälkeen heidän odotettiin palvelevan seurakuntia miestensä rinnalla. Monet pappien vaimot mielsivät nämä palvelutehtävät työksi, vaikkei siitä palkkaa maksettukaan. Usein heidän erilaiset tehtävänsä seurakunnassa edellyttivät täysipäiväistä sitoutumista, mikä tietenkin osaltaan esti niiden tekemisen ansiotyön ohessa. Musiikilliset tehtävät saattoivat olla monille pappien vaimoille erityisen merkittäviä siitä syystä, että he olivat opiskelleet musiikkia ja pääsivät näin koulutustaan vastaavaan ”työhön”.

Pappien vaimojen tehtävät seurakunnissaan olivat monenlaisia. Jo Suomi-Synodin varhaisissa vaiheissa alettiin seurakunnissa pitää pyhäkouluja ja kesäkouluja, joiden opettajina toimi usein juuri pappien vaimot – varsinkin, jos heillä oli opettajan koulutus. He myös vetivät pappiloissaan ompeluseuroja ja naisten hyväntekeväisyystoimintaa. Monet pappien vaimot raportoivat säännöllisesti seurakuntansa uutisia Suomi-Synodin *Amerikan Suometar* -lehdessä. Heidän vastuullaan oli myös huolehtia pappiloissa yöpyneistä seurakuntien vieraista. (K. Wargelin & R. Wargelin 1989: 18–21.) Pappien vaimojen tehtävät tulivat lähelle diakonissojen työtä Suomessa. Vuosina 1867–1896 Suomeen oli perustettu neljä diakonissalaitosta, ja kysymys naisten kirkollisista työmahdollisuuksista kanavoitui juuri diakoniaan ja sisälähettykseen. Diakonissan virkaa esiteltiin naisille mahdollisuutena toteuttaa omia kykyjään ja lahjojaan yhteiskunnassa heille soveliaaksi katsotulla tavalla. (Ollila 1998: 150.) Kun amerikansuomalaisissa seurakunnissa ei ollut diakonissoja, vastaavat tehtävät jäivät vapaaehtoisten, usein juuri pappien vaimojen varaan.

Seurakuntalaiset tiesivät kyllä pappiloiden emäntien työmäärän ja tarjosivat apuaan, koettiinhan pappilat ikään kuin seurakunnan yhteiseksi kodiksi. Martha Waltari muisteli vuosikymmeniä myöhemmin 1920-luvun seurakuntaelämää Ohion Conneautin seurakunnassa näin:

Raskaalla työllä leipänsä ansaitsevat seurakuntalaiset tukivat tosin vaatimattomalla palkalla elävää papin perhettä kaikin mahdollisin tavoin. ”Hänen astiastaan ei loppunut öljy eivätkä jauhot hänen vakkasestaan”, sillä tiukimmalla hetkellä apu tuli aina. Pappilan lapsia vaatetettiin, emännälle pantiin lämpimäisiä kainaloon, kun hän pistäytyi naapurissa ja merkkipäiviä ei unohdettu milloinkaan. Keväisin ja syksyisin seurakunnan emännät puhdistivat pappilan talkootyönä, pesivät, hankasivat, ja kiilottivat katosta lattiaan. ”Mojakka” keitettiin, syötiin, ilakoitiin ja taas tehtiin työtä. Pappilan ja seurakunnan asukkaat muodostivat yhden perheen. (Waltari 1969: 63–64.)

Raymond W. Wargelinin (1988: 9) mukaan Suomi-Synodin historian aikana yhteensä kaksikymmentä pappien vaimoa vastasi kirkkomusiikista. Hän kuitenkin toteaa luvun saattaneen olla suurempi, koska hänellä ei ollut tietoa kaikkien pappien vaimojen kaikista tehtävistä. Wargelinin arvio on selkeästi alimitoitettu, sillä olen itse löytänyt mainintoja 65:stä papin vaimosta, joilla on ollut musiikillisia tehtäviä seurakunnassa.<sup>1</sup> Määrällisesti tämä tarkoittaa lähes kolmasosaa yhteensä 198:sta papin vaimosta (Wargelinin mukaan kymmenen yhteensä 208 Suomi-Synodissa toimineesta papista oli naimattomia). Musiikinjohtajina toimineiden pappien vaimojen suuren määrän takia heidän toimintansa näkyi ja oli tunnettua Suomi-Synodin seurakunnissa, jokakesäisissä kirkolliskokouksissa ja erilaisissa alueellisissa juhlissa.

Suhteessa seurakuntalaisiin pappien vaimot käyttivät valtaa erityisesti musiikinjohtajina. Feministisestä näkökulmasta katsottuna juuri sen, että pappien vaimot ja muut naiset vastasivat seurakuntien musiikista, voidaan katsoa olevan yhteiskunnallisen aseman näkökulmasta erityistä amerikan- ja kanadansuomalaisissa yhteisöissä. Suomeksi puhutaan usein säästämisestä, kun monissa muissa kielissä puhutaan musiikin johtamisesta. Kuoron johtaminen mielletään selvästi johtamistehtäväksi, jossa johtaja käyttää valtaa. Sama pätee myös säästämiseen. Siinäkin säästäjä päättää, milloin laulu alkaa, millä tempolla se lauletaan, missä sävellajissa ja millä tunnelmalla. Muusikkoina naiset siis toimivat johtajina ja käyttivät valtaa myös useisiin miehiin nähden.

Ensimmäiset tiedot pappien vaimojen toimimisesta musiikinjohtajina seurakunnissaan ovat jo 1800-luvulta. Aliisa Tolonen toimi Michiganissa Ishpemingin seurakunnan vapaaehtoisena lukkarina ja urkurina vuosina 1889–1902 (J. K. Nikander 1902: 140). Liisi Kivioja taas toimi Ohiossa Ashtabula Harborin urkurina vuosina 1893–1894, koska lukkarina tuolloin toiminut mies ei ollut soittotaitoinen. Kun seuraavakaan lukkari ei osannut soittaa, Kivioja opetti hänelle tämän taidon. (Mannerkorpi 1916: 108.) Mainittakoon, että vuonna 1897 Kiviojat palasivat Suomeen, jossa

---

<sup>1</sup> Maria Autere, Anna Elm, Alma Eloheimo, Charlotte Hagelberg, Elma Halinen, Aino Lilja Halkola, Esther Hallberg, Alma Hattula, Toini Heikkinen, Hanna Hillilä, Naima Hohenthal, Martta Hänninen, Tyyne Isaac, Pearl Jalkanen, Ellen Joki, Lilja Kaarto, Nanni Kallén, Eva Maria Karlin, Ida Kaskinen, Darley Kemppainen, Liisi Kivioja, Joy Koponen, Meimi Korhonen, Olga Koski, Rauha Koski, Aminda Kukkonen, Edna Kukkonen, Aino Kuusisto, Helen Kuusisto, Miriam Leino, Effie Leppaluoto, Hilda Luoma, Martha Lurvey, Selma Luttinen, Bertha Matero, Lempi Merijärvi, Impi Mykkänen, Isabel Mäki, Sylvia Nikander, Tyyne Paananen, Effie Pelkonen, Olga Pikkusaari, Ellen Puotinen, Thyra Rautalahti, Elina Rautanen, Hilma Riippa, May Riippa, Martha Ruohoniemi, Tekla Saarinen, Margareta Saarisuu, Dorothea Sallmen, Maria Samanen, Ardelle Stadius, Aileen Tamminen, Katherine Tamminen, Bertha Tervo, Aliisa Tolonen, Tyyne Torkko, Lillian Tuori, Kaarina Wargelin, Marie Wargelin, Helen Wilkman, Ila Wuorinen ja Lorraine Yoman.

Liisi Kivioja valittiin kansanedustajaksi ensimmäiseen yksikamariseen eduskuntaan vuonna 1907 (Sainio 2000). Myös May Riippa toimi urkurina Oregonin Astoriassa jo 1890-luvun alkupuolella ja Michiganin Kalevassa vuosina 1902–1905 (Korhonen 1924: 82; Jouppi 1923: 176. Ks. myös R. Wargelin 1986: 37–38).

Lisäksi pappien vaimojen tiedetään johtaneen kirkkokuoroja jo varhain. Mainitussa Ashtabula Harborin seurakunnassa Nanni Kallén perusti vuosisadan alussa kirkkokuoron ja johti sitä reilun kahden vuoden ajan, ennen kuin palasi Suomeen vuonna 1905 (Mannerkorpi 1916: 103). Kolme vuotta myöhemmin läheisessä Fairportin seurakunnassa Naima Hohenthal aloitti sekakuoron (Oinonen 1961: 120). Monet Suomi-Synodin papit työskentelivät uransa aikana useissa eri seurakunnissa, mikä tarkoitti heidän vaimojensa kohdalla sitä, etteivät he pystyneet toimimaan kuorojen kanssa pitkäjänteisesti. Mutta poikkeuksiakin oli: vuonna 1945 Lempi Merijärven kerrotaan johtaneen San Franciscon seurakunnan kirkkokuoroa jo kahdentoista vuoden ajan (Merijärvi 1945: 53). Lillian Tuori taas toimi Detroitin Bethlehem Lutheran -kirkon kuoronjohtajana 35 vuoden ajan (R. Wargelin 1986: 213).

Erilaisissa Suomi-Synodin kokonaiskirkollisissa ja alueellisissa sekä seurakuntien omissa juhlissa musiikkiohjelmaan kuului myös soolonumeroita. Näistäkin vastasivat usein pappien vaimot. Jo heinäkuulta 1907 on säilynyt tieto, että Selma Luttinen esitti soololauluja hengellisillä kesäjuhlilla Massachusettsin Quincyssa (Juhlassa ollut 1907: 168). Pappien vaimot olivat näkyvällä paikalla myös Suomi-Synodin vuosittaisissa kirkolliskokouksissa, joiden yhteydessä järjestettiin runsaasti jumalanpalveluksia, erilaisia hengellisiä tilaisuuksia ja konsertteja. Monet pappien vaimot esiintyivät näissä tilaisuuksissa niin solisteina kuin säestäjinä.

Työne Isaac oli useissa julkisissa esiintymisissä soolonumeroita esittänyt kontra-altto, Naima Hohenthal taas konserttipianisti, joka esiintyi myös orkestereiden kanssa (Laurila 1944: 134; R. Wargelin 1986: 73, 160). Toini Heikkinen ja Kaarina Wargelin tunnettiin pianisteina (Laurila 1944: 134–135; Ruohoniemi 1954: 81; Saarinen 1954: 80), Bertha Materoa taas arvostettiin urkurina niin paljon, että hänet hyväksyttiin American Guild of Organists -järjestön jäseneksi (R. Wargelin 1986: 174). Marie Wargelin oli nuorempana konserttipianisti, ja esitti kirkollisissa juhlissa urku- ja pianosooloja vielä yli 70 vuoden iässä (Karjala 1960: 101; Setälä 1957: 122. Ks. myös R. Wargelin 1986: 89).

Pappien vaimot olivat usein koulutettuja muusikoita. Papit koulutettiin Hancockissa Suomi-Opiston Teologisella osastolla ja samassa opistossa oli myös runsaasti naispuolisia opiskelijoita sisältänyt Musiikkiosasto. Ensimmäisinä vuosikymmeninä Musiikkiosasto ei ollut itsenäinen, vaan tarjosi musiikin opintoja muiden osastojen opiskelijoille. Seurakuntien lukkareiksi ja urkureiksi haluavat pystyivät myös

kirjoittautumaan musiikkioppilaiksi Suomi-Opistoon. (*Suomi-Opiston vuosikertomus lukuvuonna 1920–1921*: 17.) Erityiset lukkari-urkurikurssit aloitettiin musiikinopettaja Martti Nisosen johdolla syksyllä 1928 (*Suomi-Opiston vuosikertomus lukuvuonna 1928–1929*: 14). Monet papit löysivät puolisonsa Musiikkiosaston naisista. Kun vaimot sitten miestensä työn perässä muuttivat usein pieniin, syrjäisiinkin paikkoihin, he veivät musiikillisen sivistyksen mukanaan. Näin ammattimainen musiikin osaaminen kulkeutui paikkoihin, joita se ei ehkä muuten olisi saavuttanut.

Monet pappien vaimot olivat saaneet musiikin alan koulutusta myös muualta kuin Suomi-Opistosta. Toini Heikkisellä oli tutkinnot Ohion Oberlinin konservatoriosta ja Marylandin Baltimoreessa sijaitsevasta Peabody Institute of Musicista. Pearl Jalkanen jatkoi Suomi-Opiston Musiikkiosaston jälkeen Illinoisiin Roosevelt-yliopiston yhteydessä olevaan Chicago Musical Collegeen, jossa myös Kaarina Wargelin oli opiskellut. Lillian Tuorin tiedetään saaneen yhteensä kahdeksan vuoden ajan koulutusta uruissa ja kuoronjohdossa, erityisesti Minnesotan Northfieldissä sijaitsevassa St. Olaf Collegessa. Marie Wargelin taas oli opiskellut useita vuosia Augustana Collegessa Illinoisin Rock Islandissa erikoistuen pianon- ja urkujensoittoon. (R. Wargelin 1986: 89, 208, 213, 217, 243.) Pappien vaimot myös opettivat itse musiikkia. Esimerkiksi Toini Heikkinen toimi pianon- ja urkujensoiton opettajana Pennsylvaniassa Gettysburg Collegessa ja antoi myös yksityistunteja. Pearl Jalkanen taas oli laulunopettaja. (R. Wargelin 1986: 208, 243.)

Musiikin alalla toimimiseen kirkon piirissä voi katsoa kuuluvan myös virsien ja laulujen tekemisen. Naiset olivat 1800-luvun Pohjois-Amerikassa useammin virsien runoilijoita kuin niiden säveltäjiä. Tunnetuin heistä oli vuonna 1915 kuollut Fanny Crosby, jonka laulut levisivät nopeasti amerikkalaisiin virsi- ja laulukirjoihin, 1920-luvulta lähtien myös Suomi-Synodin *Siionin Lauluihin*. Vuosisadan loppua kohden naisia alkoi esiintyä erityisesti pyhäkoululaulujen säveltäjinä. (Rothenbusch 1989 [1987]: 181, 184–186, 190–191; vrt. Välimäki & Koivisto-Kaasik 2023, 8, 11.) Myös Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöissä naiset olivat nimenomaan virsirunoilijoita. En ole löytänyt julkaistuista laulukokoelmista tai arkistoista yhtään naisen säveltämää virttä tai laulua. Sen sijaan esimerkiksi Aino Lilja Halkola oli tunnettu ja tuottelias runoilija, joka kirjoitti myös virsiä ja lauluja, ja käänsi niitä englanniksi. Myös Ida Kaskinen käänsi useita virsiä englanniksi. Kaarina Wargelin taas oli Suomi-Synodin virsikirjakomitean jäsen. Kyseinen komitea teki 1950-luvulla valmisteluja ja ehdotuksia komissiolle, joka valmisteli usean luterilaisen kirkon yhteistä virsikirjaa. (R. Wargelin 1986: 168, 182–183, 217.) Wargelinin tytär Marianne Wargelin Brown on kertonut minulle suullisesti, että hänen käsityksensä mukaan äitiään ei valittu kyseiseen komissioon, koska vielä 1950-luvulla tällaiset merkittävät kirkolliset tehtävät kuuluivat vain miehelle.

## **Vertaistukea ja oman aseman pohdintaa Pappien Emäntien Sisaruusliitossa**

Pappien Emäntien Sisaruusliitto perustettiin vuonna 1915 tarkoituksenaan ”saada jäseniään läheisempään kanssakäymiseen ja keskinäiseen rakkauteen ja siten olemaan toinen toiselleen tukena ja rohkaisuna heidän kalliissa, vaikka useinkin raskaalta tuntuvassa kutsumuksessaan” (FAHA, A-44, ptk 12.6.1915). Kutsumuksella on luterilaisuudessa tarkoitettu ihmisen persoonallista kokemusta Jumalan antamasta kutsusta, jonka ei tarvitse kohdistua vain hengellisiin tehtäviin, sillä kaikki työ ja ihmisten erilaiset roolit ovat yhtä arvokkaita (ks. esim. Iso katekismus 2003: 334–339). Tässä kohti on kuitenkin mielenkiintoista, että pappien vaimot kokivat omana Jumalalta saamana kutsumuksenaan nimenomaan ne palvelutehtävät, jotka tulivat heille aviomiestensä työn kautta.

On mahdollista, että Suomi-Synodin pappien vaimot saivat idean liitolleen Suomesta, jossa papinemäntien kokouksia ryhdyttiin pitämään vuodesta 1913 lähtien. Silti Pappien Emäntien Sisaruusliiton voi katsoa olleen monella tavalla edellä suomalaista sisarjärjestöään, sillä Papinemäntien Liitto perustettiin Suomessa vasta vuonna 1939 (Nortia & Yli-Kuivila 1997: 10, 14–15). Pappien Emäntien Sisaruusliitto kokoontui joka kesä eri puolella Yhdysvaltoja järjestetyn Suomi-Synodin kirkolliskokouksen yhteydessä. Osanottajien määrä vaihteli harvalukuisesta runsaaseen riippuen siitä, missä päin Yhdysvaltoja kirkolliskokous pidettiin. (Haapanen 1954: 134.) Sisaruusliiton kokousten pöytäkirjat ovat säilyneet ja viimeinen niistä on vuodelta 1962, jolloin Suomi-Synodi yhdistyi muutaman muun evankelis-luterilaisen kirkon kanssa (FAHA, A-44, A-47). Suomessa vastaava järjestö toimii edelleen, mutta evankelis-luterilaisen kirkon pappisviran avauduttua naisille 1980-luvun lopulla myös Papinemäntien Liitto muutti vuoden 1991 vuosikokouksessa nimekseen Papinpuolisoiden Liitto (Nortia & Yli-Kuivila 1997: 23).

Vuosina 1935–1954 amerikan- ja kanadansuomalaiset pappien vaimot pitivät yhteyttä myös muutaman kerran vuodessa ilmestyneen, itse toimitetun, kopioidun ja postitetun *Pappien Emäntien Mietteitä* -lehden välityksellä (FAHA, per-Pap; Haapanen 1954: 135). Suomessa vastaava lehti, *Pappilan Posti*, perustettiin vasta vuonna 1963 (Nortia & Yli-Kuivila 1997: 23).

Vuosina 1940–1959 Suomi-Synodin kirkolliskokouksen yhteydessä koottiin Pappien Emäntien Kuoro, joka esiintyi yksittäisissä tilaisuuksissa. Kuoron johtajina mainitaan ainakin Bertha Matero ja Kaarina Wargelin. (FAHA, A-11, SSCM 1922–1950, ptk 1940, 1945, 1946, 1949, 1950; A-47, ptk 1945, 1946, 1950, 1952, 1954, 1959.) Myös vuonna 1950 perustetulla Helsingin papinemäntien yhdistyksellä oli oma kuoronsa ainakin 1950-luvulla (Nortia & Yli-Kuivila 1997: 20–21).

Alma Haapanen kuvailee Pappien Emäntien kuoroa hausalla tavalla *Kirkollisessa Kalenterissa* vuodelta 1955:

Useissa kirkolliskokouksissa on Sisaruusliiton jäsenistä muodostettu Pappien Emäntien Kuoro laulanut iltajuhlissa. Ja kuulijat ovat kiitollisina todenneet, että Jumala on siunannut pappien emäntiä erikoisilla musikaalisilla lahjoilla. Vain harva meistä seisoo solidaarisuudesta kuorossa paussia pitäen.  
(Haapanen 1954: 136.)

Varpu Lindströmin (1991: 200) mukaan suomalaiset luterilaiset seurakunnat Kanadassa vähättelivät vielä 1930-luvulla naisen yhteiskunnallista asemaa ja nostivat ihanteeksi uhrautuvan äidin, joka omisti elämänsä aviomiehelleen ja lapsilleen. Samanlainen asenne vallitsi Yhdysvaltojen puolella. Pappien vaimoilta myös odotettiin omistautumista hengellisille asioille, joista esimerkkinä voi pitää pastori Arvi Henry Saarisuun runoa *Nuori papin rouva*, joka julkaistiin *Pappien Emäntien Mietteitä* -lehdessä vuonna 1949. Nykynäkökulmasta katsottuna Saarisuun runo tuntuu suorastaan misogyniselta sisältäen muun muassa kuvan erityisesti nuorista naisista helposti lankeavina ja ulkoiseen kauneuteen keskittyvinä sekä naisista käytettävän selvästi asiattoman ilmaisun ”nauta”.

Jos lien mä kovin korjatar,  
vain tämän mailman orjatar,  
en aivan tarkoin tiedä.  
Jos mielin kiinnyn maallisiin,  
vain huviin, koru-vaatteisiin,  
voi aalto myötä viedä,  
mun alavesien maailmaan,  
miss’ tunnon vaivan vain mä saan  
en Kristusta mä siedä.

[...] Siis järki nouse, kirkastu,  
mun sydämeni, valaistu,  
miks oisin tyhmä nauta.  
(FAHA, per-Pap, syksy 1949.)

*Pappien Emäntien Mietteitä* oli kuitenkin pappien vaimojen kokoama ja toimittama lehti. Toimitusvuorossa olleet Sisaruusliiton jäsenet siis tekivät itse päätöksen Saarisuun runon julkaisemisesta, minkä voi katsoa tarkoittavan heidän ainakin pääasiassa jakaneen runon asennemaailman ja ajattelun. Itsekriittinen oman minän tarkastelu oli tyypillistä varsinkin herätysliikkeiden parissa kasvaneiden uskonnollisuudelle, mutta naisten kohdalla kyse oli myös tietyn naiskäsityksen omaksumisesta.

Jo 1800-luvulla syntyneen käsityksen mukaan nainen ei saanut keskittyä itseensä eikä hakea maallista mielihyvää, vaan hänen piti olla uhrautuvainen ja palvelualtis, ja pyrkiä käytöksellään miellyttämään muita. (Ollila 1998: 230–231.) Nykyisen feministisen tutkimuksen termistöä käyttäen kyse oli sisäistetystä naisvihasta (David & Derthick 2013).

Tutkimusaineistoista käy ilmi, että pappien vaimot mielsivät oman tehtävänsä ja kutsumuksensa vahvasti miehensä työn kautta. Heidän oman näkemyksensä mukaan ensisijaista heidän elämässään oli seurakuntatyö eli pappilan emäntänä toimiminen, jota seurasi perheen äitinä oleminen (Wargelin Brown 1986b: 147–148). Näissä molemmissa tehtävissä pappien vaimot mielsivät itsensä ja perheensä esikuviksi seurakunnan muille naisille ja perheille. Leah Koski toteaa *Pappien Emäntien Mietteitä* -lehdessä vuonna 1937 näin: ”Pappilan emäntä on seurakunnan äiti, mutta muistakoon, että hän on myös perheensä äiti, jonka tulisi olla esimerkkinä seurakuntalaisten perheelle.” (FAHA, per-Pap, joulukuu 1937.)

Papin vaimon roolissa yhdistyivät vertauskuvallinen, koko seurakunnan äitiys ja todellinen äitiys, joista puhumisen tavat ilmensivät patriarkaalisen yhteiskuntajärjestyksen ja ydinperhenormin kyseenalaistamatonta omaksumista. Esimerkiksi Selma Luttisen muistokirjoituksessa *Kirkollisessa Kalenterissa* vuodelle 1955 korostuvat molemmat äitiyden muodot ja niihin liitetyt kristillisinä hyveinä pidetyt ominaisuudet, kuten hyväsydämyisyys, vaatimattomuus, palveluhalu ja vieraanvaraisuus:

Selma Luttisen elämässä toteutuivat ihanalla tavalla apostoli Paavalin esittämät kristilliset hyveet. Hän oli rakkaudessa helläsydäminen toisia kohtaan. Hän oli hengessä palava, toivossa iloinen, ahdistuksessa kärsivällinen, rukouksessa kestävä. Hän osasi iloita iloitsevien kanssa ja itkeä itkevien kanssa. Ja, jos suinkin mahdollista, hän eli rauhassa kaikkien ihmisten kanssa. Nämä omaisuudet tekivät hänestä ihanteellisen puolison ja esimerkiksi kelpaavan perheen ja seurakunnan äidin. Seurakuntalaiset tulivat mielellään tämän vaatimattoman, aina ystävällisen pappilan emännän luokse murheineen ja taakkoineen, ja hän osasi heitä lohduttaa. Luttisten kotia kaunistivat vanhanaikaiset, yksinkertaiset hyveet. Sinne oli vieras aina tervetullut ja siellä hyvin viihtyi. Kaipaamme syvästi tämän kodin sydäntä, Selma ystäväämme, ja kiitollisina siunaamme hänen muistoaan. (Muistokirjoitus 1954: 178.)

Luttisen muistokirjoituksessa ei mainita hänen musiikillisia tehtäviään. Saman havainnon voi tehdä muidenkin pappien vaimojen muistokirjoituksista, joissa korostuu seurakunnan palveleminen pappilan emäntänä ja seurakunnan äitinä. Tähän kuvaan



ei musiikki sovi, sillä esimerkiksi kuoronjohtajana toimineen Selma Luttisen kohdalla se olisi tuonut tekstiin johtamisen ja vallankäytön aspekteja.

Pappien vaimot tunnistivat ainakin ajoittain kahden äitiyden välisen jännitteen. Glorifioitu vertauskuvallinen äitiys joutui aika ajoin antamaan tilaa todelliselle äitiydelle. Erityisesti silloin, kun perheen tarpeet vaativat huomiota ja siitä huolehtiminen aiheutti vaikeuksia, saatettiin perheen todeta kuitenkin menevän seurakunnan edelle.

Emme ole velvollisia tekemään kaikkia seurakunnassa. Koti ja lapset ensin, seurak. saa ajastamme sikäli, mikäli voimia ja aikaa riittää. Tulee antaa seurak. tietää, milloin on vaikeuksia. (FAHA, A-44, ptk 14.6.1923.)

Kysymys perheen priorisoinnista osoittaa selkeän eron pappien vaimojen ja heidän aviomiestensä asemassa. Perheen asettamista työn edelle ei olisi koskaan vaadittu miehiltä eivätkä he siksi joutuneet tällaista pohtimaan. Toisaalta, jos joku pappismies olisikin halunnut asettaa perheen etusijalle, sitä tuskin olisi sosiaalisesti hyväksytty.

Se, että pappien vaimot kokivat itsensä esikuviksi, vertautuu tuolloin käytössä olleeseen pappisvalaan, jossa pappi lupasi elää niin, että hänen elämänsä oli esimerkkinä seurakunnalle. Pappien vaimojen mielessä tämä esimerkillisyyys laajeni siis koskemaan myös heitä ja jopa perheen lapsia. Muutenkin vaimot mielsivät, että heidät oli kutsuttu jakamaan työ miestensä kanssa. Esimerkiksi Sisarusliiton kokouksessa vuonna 1920 todettiin seuraavaa:

Papin vaimokin on kutsuttu miehensä kanssa julistamaan sitä samaa ijankaikkista totuutta, vaikka eri tavalla. Hän saarnaa elämällään, rakkauden, nöyryyden ja palvelevaisuuden kautta. Kotoiset toimet ja elintapa tulee järjestää esimerkiksi kelpaavaksi. (FAHA, A-44, ptk 15.6.1920.)

Työn jakaminen miehen rinnalla nousee esille myös Ellen Joen kirjoittamassa runossa *The Pastor's Wife*, joka julkaistiin *Pappien Emäntien Mietteissä* keväällä 1952:

The one who weds a minister must lead a busy life:  
For many are the duties that confront a pastor's wife.  
She has to be his helpful spouse, not only as a mate,  
But also in the burdens and the functions of his state.<sup>2</sup>  
(FAHA, per-Pap, kevät 1952.)

---

2 ”Papin kanssa naimisiin menevä joutuu elämään kiireistä elämää, / sillä pastorin vaimo kohtaa monenlaiset velvollisuudet. / Hänen täytyy olla auttavainen puoliso, ei vain kaverina / vaan myös miehensä aseman tuomissa taakoissa ja tehtävissä.” Käännös S. K.

Joskus tämä työn jakaminen konkretisoitui siten, että vaimot hoitivat miestensä työtehtäviä. Koska pappeja ei riittänyt kaikkialle, yhdellä papilla oli usein hoidettavanaan useampikin seurakunta. Monet pappien vaimot toimittivat jumalanpalveluksia ja saarnasivat kotikirkossa silloin, kun heidän miehensä kiersivät muissa lähiseurakunnissa. (K. Wargelin & R. Wargelin 1989: 21.) Myös musiikinjohtajina toimineiden pappien vaimojen joukosta saarnaajina tunnettiin ainakin Thyra Rautalahti, Aino Lilja Halkola ja Tyyne Paananen (Omaisat 1965: 197; R. Wargelin 1986: 106, 168). Raymond W. Wargelinin (1988: 8–9) mukaan Suomi-Synodissa ei ollut naisia pappeina, koska aihe nousi keskusteluun vasta sen yhdistyttyä toisten luterilaisten kirkkojen kanssa 1960-luvulla. Wargelin kuitenkin arvelee, että naisten pappeus ei olisi aiheuttanut enemmälti ongelmia suomalaisten siirtolaisten parissa, sillä monet heistä olivat tottuneet siihen, että pappien vaimot toimittivat tarvittaessa jumalanpalveluksia miestensä sijasta.

Pappien Emäntien Sisaruusliitolla oli sosiaalinen merkitys vertaiskokemusten jakamisen, ”työssä” kehittymisen ja käytännön vinkkien sekä nuorten vaimojen pehdyttämisen foorumina. Tässä mielessä liitto muistutti ammatillista järjestöä. Feministisestä näkökulmasta on merkittävää, että toisin kuin yleensä tuon ajan Pohjois-Amerikassa, Sisaruusliitossa naisista käytettiin heidän omia nimiään – esimerkiksi Bertha Matero tai Lempi Merijärvi eivät olleetkaan Mrs. Herman Matero tai Mrs. Eli Merijärvi.

Naiseus myös käännettiin positiiviseksi voimavaraksi. Esikuvallisuuden lisäksi pappien vaimot kokivat, että heillä nimenomaan naisina oli kutsumus tärkeäksi kokeamaansa tehtävänsä sekä sellaista osaamista, jonka tunnistaminen ja käyttöön ottaminen oli tärkeää. Pappien vaimot eivät pyrkineet purkamaan olemassa olevia ja uskonnollisesti perusteltuja sukupuolirooleja, mutta he halusivat purkaa hierarkiaa, jossa mies on naisen yläpuolella. Sukupuolet olivat heidän näkemyksensä mukaan rinnakkaisia. Erityisesti Thyra Rautalahti korosti tätä (Wargelin Brown 1986b: 147–148). Tällaisen näkemyksen mukaan tasa-arvoista asemaa suhteessa miehiin ei siis saavutettu vastaavuuden vaan erityisyyden kautta, täyttämällä naisen erityisen roolin.

## **Musiikki Pappien Emäntien Sisaruusliitossa**

Musiikilla oli keskeinen osa Pappien Emäntien Sisaruusliiton kokoontumisissa. Niiden yhteydessä laulettiin yhdessä ja esitettiin soolonumeroita. Esimerkiksi kesäkuun 1947 kokoontumisessa Tyyne Paananen lauloi soolona hengellisen laulun *Oi, minkä onnen, autuuden*, Kaarina Wargelin soitti pianolla *Meditaation* Jules Massenet’n oopperasta *Thaïs* ja Effie Pelkonen lauloi soolona James H. Rogersin laulun *The Star* (FAHA, A-47, ptk 10.6.1947).

Pappien emännillä oli myös kolme omaa laulua, jotka kaikki olivat heidän jäsentensä sanoittamia. Kaikissa näissä lauluissa korostetaan pappien vaimojen kutsumusta. Myös tämä rinnastuu mielenkiintoisella tavalla pappisvirkaan, johon vihittäviltä on perinteisesti vaadittu sekä sisäistä kutsua (*vocatio interna*) että ulkoista kutsua (*vocatio externa*). Näistä ensimmäinen viittaa omaan kutsumukseen ja jälkimmäinen virkaan tai työtehtävään, johon kyseinen henkilö kutsutaan. Ida Kaskisen sanoittamassa *Papinemännän huokauksessa* kutsu ja kutsumus ovat lähtökohtina uhrautuvaan palvelukseen. Laulun sävelmänä käytettiin ruotsalaisen Oskar Ahnfeltin sävelmää hengelliseen lauluun *Ah aikaa, jolloin haihtuu sumuun haamu* (*Siionin lauluja* 1925, nro 331).

Nyt sulle, Herra, kannan kiitokseni,  
Kun minutkin sä kutsuit armossas  
Sun työhös suureen, missä kaikkineni  
Saan olla sinun palvelijanas.

Oi miks' en kutsumustan rakastaisi,  
Kun mua, Herra, ensin rakastit,  
Miks' iloiten en tähtes uhrajaisi,  
Kun sinä itses eestäin uhrasit!  
(FAHA, per-Pap, syys 1940; kevät 1942.)

Aino Lilja Halkolan kirjoittamassa *Pappien emäntien laulussa* lähdetään myös liikkeelle sisäisestä kutsumuksesta. Laulun sävelmänä on walesilainen virsisävelmä, jonka amerikansuomalaiset tunsivat nimellä *I Need Thee, Precious Jesus* (*Siionin Lauluja* 1925, nro 425) ja jonka Suomi-Opiston musiikinopettaja Martti Nisonen oli sovittanut kolmiääniselle naiskuorolle (FAHA, S-1j).

Sun työsi, kallis Jeesus, on elonkutsunain,  
kun ensin vakuutuksen mä sydämeeni sain:  
Sä että heikoimmankin voit täyttää hengelläs,  
pois pestä syntisyyni sun sydänverelläs--.  
(FAHA, per-Pap, syys 1946.)

Samassa laulussa tuodaan esille pappien vaimojen tehtävä olla seurakunnan palveluksessa. Sanoitus on hyvin lähellä sitä, miten papin työtä on ollut tapana kuvailla virsissä ja muissa hengellisissä teksteissä. Samalla siinä voidaan kuitenkin aistia, kuinka pappien vaimot mielsivät yhteiskunnallisen asemansa olevan ylempänä muita seurakuntalaisia. Myös musiikki tulee mainituksi laulamisen myötä:

Saan syöttää karitsoitas ja hoitaa laumaasi,  
saan kutsustasi käydä Sun viinimäkeesi;  
[...] Saan laulaa ilomiellä kans' iloitsevien  
ja lohdutuksen viedä luo murheellisien."  
(FAHA, per-Pap, syys 1946.)

Englannin kieli yleistyi ja korvasi monin paikoin suomen kielen kokonaan 1950-luvulle tultaessa, minkä vuoksi Aino Lilja Halkola kirjoitti pappien vaimoille tarkoitetun englanninkielisen laulun *In Thy Service* ("Palveluksessasi") ruotsalaisen Göte Strandsjön sävelmään. Tässä laulussa ei enää korostettu kutsumusta tai esimerkillisyyttä, vaan ilmaistiin onnea siitä, että saatiin olla Jeesuksen palveluksessa. Myös tätä laulua voi sen nöyrästä sävystä huolimatta tulkita niin, että pappien vaimot ymmärsivät palvelutehtävänsä siten, että he opettivat, neuvoivat ja auttoivat seurakuntalaisia ja näin olivat ikään kuin heidän yläpuolellaan. Erityisesti tämä ajatus tulee mieleen kolmatta säkeistöä lukiessa:

Caring for the little ones here in Thy fold  
Nursing, gently helping the feeble and old  
Teaching youth to know Thy great love untold  
And Thy free and full salvation!  
Laboring, praying and worshiping my Saviour  
Learning obedience, trusting all the way  
Cheerfully fulfilling my task each day  
In Thy service, precious Jesus.<sup>3</sup>  
(FAHA, per-Pap, kevät 1953.)

Pappien vaimot tapasivat toisiaan ja esiintyivät yhdessä myös muissa tilaisuuksissa kuin vuosittaisissa kirkolliskokouksissa. Esimerkkinä voi mainita, kuinka Kaarina Wargelin ja Tyyne Isaac esittivät dueton Marie Wargelinin säestyksellä Michiganin Republicin Betania-seurakunnan 70-vuotisjuhlissa lokakuussa 1956 (Setälä 1957: 122). Samoin Suomi-Synodin jo yhdistyttyä muiden luterilaisten kirkkojen kanssa Charlotte Hagelberg ja Ellen Puotinen esittivät duettolaulua Lillian Tuorin säestyksellä Michiganin Detroitin Pyhän Johanneksen seurakunnan 50-vuotisjuhlissa toukokuussa 1964 (Puotinen 1964: 122).

---

3 "Huolehtien pienistä laumassasi, / hoitaen, auttaen hellästi heikkoja ja vanhoja, / opettaen nuoria tuntemaan sanomattoman suuren rakkautesi / sekä vapaan ja täyden pelastuksesi! / Työskennellen, rukoillen ja ylistäen Vapahtajaani / oppien kuuliaisuutta, luottaen kaikessa / iloisesti täytän tehtäväni päivittäin / palveluksessasi, kallis Jeesus." Käännös S. K.

## Pappien vaimot yhteiskunnallisessa saumassa

Kaarlo Wirilanderin käyttämän sauman käsitteen mukaisesti myös Suomi-Synodin pappien vaimojen voi katsoa sijoittuneen yhteiskuntaluokkien väliin. He kuuluivat kotiaiteihin, mutta pappilan emäntinä olivat miehensä statuksen välityksellä kuitenkin yhteisöissään muiden yläpuolella ja mielsivät itsensä esikuviksi muille naisille. He olivat yleensä koulutettuja, mutta eivät kuitenkaan palkkatöissä, minkä vuoksi he sijoittuvat kouluttamattomien naisten ja uraa tehneiden koulutettujen naimattomien naisten väliin. Muusikkoinakaan he eivät olleet itseoppineita harrastelijoita, koska monet heistä olivat saaneet korkeankin ammatillisen koulutuksen, mutta eivät ammattilaisiakaan, koska eivät saaneet elantoaan musiikista tai keskittyneet musiikilliseen uraan.

Konkreettisenä esimerkkinä pappien vaimojen sijoittumisesta yhteiskunnalliseen saumaan voi pitää heidän yritystään saada äänioikeus Suomi-Synodin kirkolliskokouksissa. Papeilla äänioikeus oli virkansa puolesta. Heidän lisäksi kukin seurakunta ja synodin alueelliset piirit nimesivät viralliset edustajansa. Lisäksi Suomi-Synodiin perustetuilla kustannusliikkeillä, Pyhäkouluyhdistyksellä ja Kotilähetysyhdistyksellä oli äänioikeutetut edustajat. Vuoden 1920 kirkolliskokouksen yhteydessä pidetyssä Pappien Emäntien Sisarusliiton kokouksessa perustettiin sääntökomitea, jota evästettiin tekemään anomus konsistorille Sisarusliiton hyväksymisestä Pyhäkouluyhdistystä ja Kotilähetysyhdistystä vastaavaksi kirkkokunnassa. Lisäksi konsistoria pyydetäisiin ”laatimaan säännön, joka oikeuttaisi pappien vaimojen olemaan virkansa puolesta äänivaltaisia kirkolliskokouksissa”. (FAHA, A-44, ptk 15.6.1920.)

Konsistorin pöytäkirjoista tällaista ehdotusta ei löydy. Sen sijaan Sisarusliiton seuraavan vuoden kokouksen pöytäkirjassa on lyhyt maininta: ”Edellisen kokouksen VIII:ssa pykälässä mainitut evästyksset sääntökomitealle peruutettiin, koska katsottiin ne epäkäytännöllisiksi.” (FAHA, A-44, ptk 4.6.1921.) On mielenkiintoista, että Katherine Tammisen vuonna 1940 laatimassa, *Pappien Emäntien Mietteitä* -lehdessä julkaistussa Sisarusliiton 25-vuotishistoriikissa mainitaan kyllä vuoden 1920 kokouksen evästyksset, mutta ei sitä, että ne seuraavana vuonna peruttiin. Tämä voi olla epäsuora viittaus siihen, että aloite ei kaatunut pappien vaimojen omaan pohdintaan, vaan heitä kehoitettiin perumaan se.

Sääntökomiteaan oli valittu Hancockissa olevien pappien vaimot kokoonkutsujanaan kirkkokunnan johtajan vaimo Alma Haapanen. Kirkkokunnan ylin johto oli nimenomaan Hancockissa, joten on mahdollista, että aloitteesta oli keskusteltu siellä epävirallisesti, ainakin kahvipöydissä, ja se oli tyrmätty pappien puolelta. Näin ollen aloite ei edennyt konsistoriin, vaan hancockilaisten pappien vaimot palauttivat sen Sisarusliittoon, selittivät tilanteen ja pöytäkirjaan kirjattiin kovin epäuskottava

selitys epäkäytännöllisyydestä. Kyse oli nähdäkseni vallasta: naisten ei haluttu saada merkittävää osaa äänioikeutettujen määrästä. Ehkä ajateltiin myös, ettei vallan ole hyvä keskittyä liikaa yksittäisiin perheisiin. Joka tapauksessa tämä esimerkki osoittaa sen, että vaikka pappien vaimot mielsivät itsensä ”virkansa puolesta” rinnakkaisiksi aviomiestensä kanssa, tämä ei yhteiskunnallisessa ja kirkollisessa hierarkiassa pitänyt paikkaansa. Pappien vaimot eivät yltäneet pappien ja muiden päätösvaltaa käyttävien miesten tasolle, vaan jäivät ikään kuin saamaan: pappien alapuolelle, mutta seurakuntalaisten yläpuolelle.

## **Yhteenveto**

Tässä artikkelissa olen tarkastellut feministisellä ja aktivistisella tutkimusotteella Suomi-Synodin pappien vaimojen yhteiskunnallista asemaa amerikan- ja kanadansuomalaisissa yhteisöissä vuosina 1890–1962. Erityinen huomio on kohdistunut heidän rooliinsa seurakunnan musiikinjohtajina. Elämäntavan tutkimuksen periaatteiden mukaisesti olen kuvaillut sitä, miten pappien vaimot jäsensivät omaa elämäänsä ja mitä merkityksiä ne sille antoivat suhteessa ympäröivään siirtolaisyhteisöön.

Kirkkolaulusta vastasivat amerikan- ja kanadansuomalaisissa luterilaisissa seurakunnissa vapaaehtoiset lukkarit, urkurit ja kuoronjohtajat, joista huomattavan suuri osa oli naisia. Tämä ei ollut mikään itsestäänselvyys aikana, jolloin Suomessa naisen mahdollisuudet hoitaa vastaavia tehtäviä olivat hyvin rajoitetut. Olen nostanut esiin ryhmän, jota ei ole aiemmin käsitelty historiallisessa tutkimuksessa ja näin edustanut aktivistista esilläpitotutkimusta ja kompensatorista tutkimusotetta. Vaikka pappien vaimojen ei voida suoranaisesti katsoa edustaneen emansipaatiopyrkimyksiä, on heitä käsittelevä tutkimus tärkeää, sillä siirtolaisnaisiin kohdistuvaan tutkimukseen täytyy sisällyttää kaikki ryhmät.

Kahteen amerikansuomalaisia esittelevään matrikkeliin perehtymällä osoitin, että miesten yhteiskunnallinen asema perustui vielä 1920-luvulla ammattiin ja uraan, kun taas naisen asemaa määrittelivät aktiivinen osallistuminen hyväntekeväisyyteen tai merkittävässä asemassa oleva aviomies. Avioituminen tarkoitti myös korkeasti koulutetuille naisille yleensä oman uran loppumista, aviomiehen ammatista riippumatta. 1940-luvulla tilanne oli muuttunut sen verran, että naistenkin kohdalla yhteiskunnallista asemaa oli alkanut enenevissä määrin määrittää koulutus ja ammatti. Yhä edelleen uraa tekevät naiset olivat kuitenkin pääasiassa naimattomia ja heidän ammattinsa olivat keskiluokkaisen naisen vallitsevan sukupuoliroolin mukaisia.

Avioituminen päätti myös pappien vaimojen oman uran koulutuksesta ja työkokemuksesta riippumatta, sillä heidän odotettiin palvelevan seurakuntia miestensä rinnalla. Monet pappien vaimot mielsivät seurakunnalliset tehtävänsä työksi ja käyttivät usein tätä sanaa. Vaikka heidän yhteiskunnallista asemaansa määrittikin aviopuolison ammatti ja sen nauttima kunnioitus, pappien vaimot käyttivät myös valtaa suhteessa seurakuntalaisiinsa. Erityisesti musiikinjohtajan tehtävät kuten säestäminen ja kuoronjohto olivat sellaisia, joissa nämä naiset käyttivät valtaa myös yhteisönsä miehiin nähden. Kun lähes kolmasosalla Suomi-Synodin historian aikana pappina toimineiden vaimoista oli jonkinlaisia musiikinjohtajan tehtäviä, täytyy ilmiötä pitää merkittävänä ja sen esille tuomista suorastaan välttämättömänä. Feministisestä näkökulmasta merkille pantavaa on myös se, että juuri naiset veivät ammattimaisesti toteutetun musiikin sellaisiinkin syrjäisiin paikkoihin, jonne se ei ehkä muuten olisi kulkeutunut. Suuri osa pappien vaimoista oli myös koulutettuja muusikoita, muutamat hyvinkin korkeasti, mikä omalta osaltaan vahvisti heidän yhteiskunnallista asemaansa.

Keskinäisessä yhteydenpidossaan pappien vaimot eivät kuitenkaan korostaneet johtajuuttaan vaan päinvastoin sitoutuivat uhrautuvan äidin rooliin. Tässä roolissa yhdistyivät vertauskuvallinen ja todellinen äitiys, sillä myös seurakunta miellettiin perheeksi, pappila sen kodiksi ja pappilan emäntä äidiksi. Tällainen diskurssi ilmensi yhtäältä uskonnollista kutsumusajattelua ja toisaalta patriarkaalisen yhteiskuntajärjestyksen ja sen mukaisen ydinperhenormin omaksumista. Pappien Emäntien Sisarusliiton toiminnassa ja siellä käydyissä keskusteluissa korostuivatkin pappilan emäntien näkemys itsestään Jumalalta kutsun saaneina palvelijoina, jotka vertauskuvallisen äitiytensä ja pappiskutsumukseen yleensä liitetyn esikuvallisuutensa kautta kuitenkin nousivat yhteiskunnallisessa hierarkiassa seurakuntalaistensa yläpuolelle. Nämä teemat toistuivat myös Sisarusliiton jäsenten liitolleen tekemissä lauluissa. Vaikka Sisarusliiton tarkoituksena oli vertaistuen antaminen, kuvatun diskurssin kautta liiton vanhemmat jäsenet myös sitoutuivat uusia, nuoria pappien vaimoja omaksumaan vastaavan näkemyksen.

Pappien Emäntien Sisarusliiton keskusteluissa naiseus käännettiin ajoittain myös positiiviseksi voimavaraksi. Pappien vaimot katsoivat itsellään olevan sellaista osaaamista, jonka tunnistaminen ja käyttöön ottaminen oli tärkeää. Vaikka he eivät siis pyrkineet purkamaan vallitsevia sukupuolirooleja, halusivat he murentaa hierarkkista asetelmaa, jossa mies on naisen yläpuolella. Sukupuolet olivat heidän näkemyksensä mukaan erityisten tehtäviensä vuoksi rinnakkaisia.

Käytännössä tämä tavoite ei kuitenkaan toteutunut. Se näkyi erityisesti tilanteissa, joissa perhe oli priorisoitava työn edelle. Tehtävä lankesi aina naisille eikä sellaista vaihtoehtoa edes tunnettu, jossa mies olisi asettanut perheen tarpeet työn edelle.

Lisäksi Pappien Emäntien Sisaruusliitto epäonnistui pyrkimyksessään saada jäsenilleen äänioikeus Suomi-Synodin kirkolliskokouksissa. Aloite ei koskaan edennyt konsistorille, vaan naiset itse peruivat sen seuraavana vuonna – luultavasti siksi, että heille oli selitetty sen mahdottomuus.

Kaarlo Wirilanderin suomalaisista lukkareista käyttämän sauman käsitteen mukaisesti myös Suomi-Synodin pappien vaimot sijoittuivat ikään kuin yhteiskuntaluokkien väliin. Vaikka he olisivat mielellään nähneet itsensä miestensä rinnalla, jäivät he kuitenkin selkeästi heidän alapuolelleen. Olisi kuitenkin väärin sijoittaa heidät samalle tasolle muiden seurakuntalaisten kanssa, sillä pappilan emäntinä he nauttivat yhteisönsä kunnioitusta ja tulivat usein nostetuiksi äidilliseen asemaan. Lisäksi musiikinjohtajana toimiminen antoi heille mahdollisuuden käyttää valtaa suhteessa seurakuntalaisiinsa.

Vaikka suoraa vaikutusta ei pysty osoittamaan, pappien vaimojen toiminnan ja heidän nauttimansa arvostuksen voi katsoa omalta osaltaan vaikuttaneen siihen, että naiset alkoivat Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöissä vähitellen nousta enemmän ja enemmän uraa tekeviksi ammattilaisiksi. Saumoista siirryttiin siis pikkuhiljaa niiden yläpuolella oleville hierarkian tasoille. Myös monien Yhdysvaltain ja Kanadan luterilaisten kirkkojen piirissä naiset ovat sittemmin päässeet papeiksi ja palkatuiksi kirkkomuusikoiksi. Tällaisten tienraivaajien toimijuutta voi seurauksien valossa pitää ainakin jossain määrin aktivistisena, vaikka he itse olisivatkin mieltäneet itsensä vain nöyriksi palvelijoiksi.



## Lähdeluettelo

### Arkistolähteet

Finnish American Historical Archive (FAHA), Finlandia University,  
Hancock, Michigan

Nisonen, Martti collection, S-1j

Suomi Synod Churches, California, Berkeley Holy Trinity, A-57

Pöytäkirjat 5.2.1911–6.10.1950

Suomi Synod Convention Minutes, 1890–1950, A-11

Suomi Synod Convention Minutes (SSCM), 1922–1950

Suomi Synodin Pappien Emäntien Sisaruusliiton Pöytäkirja 1915–1944, A-44

Suomi Synodin Pappien Emäntien Sisaruusliiton Pöytäkirja 1945–1962, A-47

*Pappien Emäntien Mietteitä*, per-Pap

### Kalenterit, matriikkelit ja vuosikertomukset

Haapanen, Alma (1954) ”Suomi Synodin Pappien Emäntien Sisaruusliitto”.

*Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1955*, 53. vuosikerta. Hancock, Michigan:

Suomalais-Lutherilainen Kustannusliike, 133–137.

Jouppi, Johan (1923) ”Hawaintoja Kalewan Ew. Lut. seurak. synnyistä ja sen kehityksestä w. 1902–1923”. *Kirkollinen Kalenteri vuodelle 1924*. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 162–178.

Juhlassa ollut (1907) ”Hengelliset juhlat Quincyssä, Mass., Heinäk. 26, 27 ja 28 p. 1907”. *Kirkollinen Kalenteri Vuodelle 1908*. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 156–164.

Karjala, Ahti M. (1960) ”Uusi sunnuntaikoulurakennus”. *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1961*, 59. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 97–102.

Korhonen, Arwo J. (1924) ”Muutamia poimintoja Astorian, Ore., Suom. Ew. lut. seurakunnan historiasta”. *Kirkollinen Kalenteri vuodelle 1925*. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 76–83.

Laurila, Jacob (1944) ”Maynardin ev.-lut. seurakunta 50-vuotias”. *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1945*, 43. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Lutherilainen Kustannusliike, 132–135.

Mannerkorpi, Kalle H. (1916) ”Harborin suomalaisten myöhäisempi kirkollinen kehitys alkaen kesästä v. 1889”. *Ashtabula-Harborin Bethania seurakunnan 25-vuotisjulkaisu 1891–1916*. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 52–122.

- Merijärvi, M. E. (1945) "San Franciscon seurakunnan kirkkokuoro". *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1946*, 44. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Lutherilainen Kustannusliike, 51–53.
- Muistokirjoitus (1954) "Pastorinrouva Selma Juljaana Luttinen". Muistokirjoitus. *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1955*, 53. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Lutherilainen Kustannusliike, 177–178.
- N[ikander], J. K. (1902) "Ishpemingin seurakunta". *Kirkollinen Kalenteri Wuodelle 1903*. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 139–142.
- Nikander, Werner (1927) *Amerikan Suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Hancock, Michigan: Suomalais-Lut. Kustannusliike.
- Oinonen, Henry, Mrs. (1961) "Fairportin Suomi Siion seurak. 70 v. historiaa". *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1962*, 60. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 118–121.
- Omaiset (1965) "Mrs. Tyyne Paananen". Muistokirjoitus. *Suomi Konferenssin Kirkollinen Kalenteri vuodelle 1966*, 64. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalainen Kustannusliike, 197.
- Puotinen, Viljo (1964) "Pyhän Johanneksen seurakunnan riemujuhla". *Suomi Konferenssin Kirkollinen Kalenteri vuodeksi 1965*, 63. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalainen Kustannusliike, 121–124.
- Ruohoniemi, Mathias R. (1954) "Palon seurakunta vietti 50 vuotisjuhlaansa". *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1955*, 53. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 81–84.
- Saarinen, J. F. (1954) "Messiah lut. seurakunta Mt. Ironissa, Minn. 60-vuotias". *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1955*, 53. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 78–80.
- Setälä, Alpo (1957) "Republicin Betania seurakunnan 70-vuotisjuhlat". *Kirkollinen kalenteri vuodeksi 1958*, 56. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike, 120–123.
- Suomi-Opiston vuosikertomus lukuvuonna 1920–1921* (1921) *Suomi-Opiston vuosikertomus lukuvuonna 1920–1921. Ilmoitukset vuodelle 1921–1922*. Hancock, Michigan: Suomi-Opisto.
- Suomi-Opiston vuosikertomus lukuvuonna 1928–1929* (1929) *Suomi-Opiston vuosikertomus lukuvuonna 1929–1930. Ilmoitukset vuodelle 1921–1922*. Hancock, Michigan: Suomi-Opisto.
- Waltari, Martha (1969) "Piirteitä 1920-luvun seurakuntaelämästä Yhdysvalloissa". *Suomi Konferenssin Kirkollinen Kalenteri vuodelle 1970*, 68. vuosikerta. Hancock, Michigan: Suomalainen Kustannusliike, 61–66.
- Wargelin, Raymond W. (1986) *Suomi Synod Ministerium 1876–1962*. Rio Rancho, New Mexico: Raymond W. Wargelin.
- Who's Who Among Finnish-Americans* (1949) *Who's Who Among Finnish-Americans*. Fitchburg, Massachusetts: Raivaaja Publishing Company.

## Kirjallisuus

- Björkstrand, Carita (1999) *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället. Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Turku: Åbo Akademi.
- Bowers, Jane & Tick, Judith (1986) *Women Making Music: The Western Art Tradition, 1150–1950*. Urbana: University of Illinois Press.  
<https://doi.org/10.1007/978-1-349-09367-0>
- David, E. J. R. & Derthick, Annie O. (2013) "What Is Internalized Oppression, and So What?" *Internalized Oppression: The Psychology of Marginalized Groups*. Toim. E. J. R. David. New York: Springer Publishing Company, 1–30.  
<https://doi.org/10.1891/9780826199263.0001>
- Heikkinen, Jacob W. (1986) *The Story of the Suomi Synod. The Finnish Evangelical Lutheran Church of America, 1890–1962*. New York Mills, Minnesota: J. W. Heikkinen.
- Iso katekismus (2003) "Tohtori Martti Lutherin Iso katekismus". *Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat*. Helsinki: SLEY-kirjat, 327–423.
- Kaukonen, Gary (2014) "Religious Activities of the Finns: An Examination of Finnish Religious Life in Industrialized North America". *Finns in the United States. A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Toim. Auvo Kostiainen. East Lansing, Michigan: Michigan State University, 107–130.
- Kero, Reino (1997) *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia II*. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Kero, Reino (1996) *Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan. Suomalaisen siirtolaisuuden historia I*. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Lindström, Varpu (1991) *Uhmattaret. Suomalaisten siirtolaisnaisten vaiheita Kanadassa 1890–1930*. Suom. Börje Vähämäki. Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Nortia, Airi & Yli-Kuivila, Aili-Maija (1997) "Papinmäntien Liitosta Papinpuolisoiden Liitoksi". *Lasiseinäinen koti. Elämää pappilassa*. Toim. Pirjo Paarma. Helsinki: Papinpuolisoiden Liitto, 10–24.
- Ollila, Anne (1998) *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantanen, Saijaleena (2020) "Naiset mukaan! Siirtolaisnaiset aktiivisina toimijoina Yhdysvalloissa ja Kanadassa 1900-luvun taitteessa". *Musiikki ja merkityksenanto. Juhlakirja Susanna Välimäelle*. Toim. Sini Mononen, Janne Palkisto & Inka Rantakallio. Helsinki: Tutkimusyhdistys Suoni ry, 27–61.
- Rantanen, Saijaleena (2018) "Tutkija historiankertojana – Kenen musiikista kirjoitamme?" *Musiikki muutosvoimana. Aktivistisen musiikintutkimuksen manifesti*. Toim. Sini Mononen & Susanna Välimäki. Helsinki: Tutkimusyhdistys Suoni ry, 74–88.

- Rothenbusch, Esther (1989 [1987]) ”The Joyful Sound: Women in the Nineteenth-Century United States Hymnody Tradition”. *Women and Music in Cross-Cultural Perspective*. Toim. Ellen Koskoff. Uusintapainos. Urbana & Chicago, Illinois: University of Illinois, 177–194.
- Ryynänen-Karjalainen, Lea (2002) *Sukupuolesta huolimatta – Naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Sainio, Venla (2000) ”Kivioja, Liisi”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007432> (luettu 15.8.2023).
- Siionin Laujuja* (1925) *Siionin Laujuja. Nuottipainos*. Hancock, Michigan: Suomalais-Luterilainen Kustannusliike.
- Sulkunen, Irma (1991) *Retki naishistoriaan*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Suoranta, Juha & Ryynänen, Sanna (2016) *Taisteleva tutkimus*. 2. päivitetty painos. Helsinki: Into.
- Välimäki, Susanna & Koivisto-Kaasik, Nappu (2023) *Sävelten tyttäret. Säveltävät naiset Suomessa 1800-luvulta 1900-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/ha.154>
- Wargelin, Kaarina & Wargelin, Raymond (1989) ”Pioneer Pastors’ Wives Chose the Role of Service. ’A Noble but Often Difficult Calling’”. *Siirtolaisuus – Migration* Vol. 1, 16–24.
- Wargelin, Raymond W. (1988) *Suomi Synod Ministerium (1890–1962) and Theological Bibliography: A Guide to Research Sources*. Rio Rancho, New Mexico: Raymond W. Wargelin.
- Wargelin Brown, K. Marianne (1986a) ”The Legacy of Mummu’s Granddaughters. Finnish American Women’s History”. *Women who Dared. The History of Finnish American Women*. Toim. Carl Ross & K. Marianne Wargelin Brown. St. Paul, Minnesota: Immigration History Research Center, University of Minnesota, 14–40.
- Wargelin Brown, K. Marianne (1986b) ”Three ‘Founding Mothers’ of Finnish America”. *Women who Dared. The History of Finnish American Women*. Toim. Carl Ross & K. Marianne Wargelin Brown. St. Paul, Minnesota: Immigration History Research Center, University of Minnesota, 136–157.
- Wirilander, Kaarlo (1974) *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.